

Öjebyn

Öjebyn var Piteå sockens centralbygd med stenkyrka från sent 1400-tal. Piteå stad låg från början i Öjebyn, därför hör man ibland benämningen "[Gammelstaden](#)" om Öjebyn.

Bebyggelsen som vittnar om Öjebyns tidiga historia ligger utspridd i landskapet, på höj-der intill medeltidens kustlinje. Platserna är än idag bebyggda av en eller flera Norrbot-tensgårdar, t ex vid Hamn, Hällan och Holmen. I början av 1600-talet fanns 22 hem-man i byn. Den gamla stadsplatsen i Öjebyn låg vid kyrkan och var ungefär lika stor som dagens kyrkstad.

Kyrkoplikten innebar förr att alla var tvungna att infinna sig i kyrkan på söndagarna. Men eftersom avstånden var stora var det inte alltid möjligt att ta sig till kyrkan öv-er dagen. Hur många mil man hade i resväg avgjorde hur ofta man var tvungen att infinna sig. Eftersom kyrkobesöket krävde övernattningsstuga i närheten av kyrkan. Reglerna var sådana att stugorna endast fick bebos under kyrk- och marknadshelger, all övrig tid skulle spisarna vara släckta och stugorna folktomma. Kyrkstugebebyggelsen var illa ansedd och vid hel-gerna kunde det vara stökigt och livat i kvarteren.

Det vara bara hemmansägare som hade rätt att uppföra en kyrkstuga. Stugorna utformades enkelt eftersom de bara tjänade som tillfälliga bostäder. Utsmyckningen kr-ing dörrar och fönster kunde däremot utföras mer oms-orgsfullt. Trots allt var det något av en statussymbol att ha en kyrkstuga. Det innebar att även de som med lätt-het kunde ta sig till kyrkan över dagen byggde en stuga i kyrkstaden.

Storskifteskartan från 1769 visar att ett fåtal stora markägare ägde områdena i centrala byn. Det var staden, kyrkan och överste-bostället Gran. Granhemmanet har en lång historia och var en av de tidigast bebyggda gårdsplatserna i byn. Gården låg på en landtunga mellan älven och sjön Avan. Från slutet av 1600-talet finns uppgifter om att gården är något förfallen och landshövdingen önskade att den istället skulle bli knutpunkten för indelningsverkets utvidgning. Väster-bottens regemente placerade därefter översten på det nya [bostället Gran](#). Kung Karl XI företog en inspektionsresa somm-aren 1694 för att besöka det nordligast belägna militärväs-endet. Grunden efter den gamla gården finns kvar söder om nuvarande Gran. Det nya överstebostället byggdes 1732-42 av överste Johan Bernhard Wiedemeijer och utgör idag huvud-byggnaden på Grans naturbruksskola. Byggnaden har byggts ut och höjts i början av 1900-talet, men nedre bottens stomme härrör från 1700-talet.

Nordanstigen (äv. Norrstigen) finns omnämnd i Helsingelagen från första hälften av 1300-talet. Nordanstigen benämndes de ridbara stigar i kustlandet norr om Stockholm. Under Gustav Vasas regering initierades tanken att dessa ridvägar norrut skulle sammanlänkas till en kustlandsväg Bottenviken runt. Det var dock först under 1600-talet som denna nationalstatstanke blev så genomgripande att satsningar gjordes på att få hela sträckan farbar med häst och kärra. Hela kust-landsvägen blev färdigställd i slutet av 1600-talet. Traktens bönder var ålagda att underhålla vägbanken, kavelbroar över myrar och sten- eller träbroar över bäckar och åar. När vägen var körbar utmed hela sträckan tog det ca tre veckor att färdas mellan Norrbotten och Stockholm. Samma sträcka med båt utmed Norrlandskusten tog omkring en vecka.

Under det sena 1800-talet och årtiondena därefter drogs bitvis nya stäckningar av vägen för att rätta och plana ut svåra passager. Under 1900-talet har vägen efterhand fått nya stäckningar och efter hand har vissa partier helt övergivits. 1944 blev Kustlandsvägen Riksväg 13. Dagens E4 har övertagit den gamla kustlands-vägens funktion.

Den gamla kustlandsvägen löper genom Öjebyn. Den kommer in norrifrån, från Kopparnäs till Bredviksberget, vidare ned till korsningen Älvsbyvägen – Öjagatan, viker in på Öjagatan och löper vidare genom kyrkstaden söderut. Vid Båtskatavägens slut nere vid älvstranden låg färjeläget.

Den nya staden på [Häggholmen](#) hade funnits under en ganska lång tid när kustlandsvägens sträckning ändrades så att den passerade genom nya staden. Då gick den från Öjebyn utmed nuvarande Rågrindsgatan över Ön, in mot Annelund och vidare till Nygatan, [Piteå stads kyrka](#) och in på [Rådhusorget](#). Vidare söderut löpte vägen över Pitholms by ned mot Pitsund.

Odlingslandskapet i Öjebyn är rationaliserat och på flera ställen bebyggt under 1900-talet. Kring bebyggelsen på Holmen och söder om Hällan är odlingslandskapet öppet och i norra delen finns ett antal restaurerade lador. Här finns också några äldre gårdsställen. Den gamla sträckningen av E4:an går genom området. Norr om Hällan finns Bonäsets betesmarker. Det är ett mångformigt åker- och beteslandskap med skogsdungar, enbackar och strandbeten.

Förhållningssätt

För att bevara och förstärka Öjebyns karaktär bör man undvika att bebygga åkermark i odlingslandskapet kring Holmen. Ny bebyggelse utanför tätorten bör placeras på ett liknande sätt som den traditionella bebyggelsen i byn. Lämpliga platser kan vara i höjdlägen vid befintliga gårdsställen eller i skogsbyn. Viktigt är också att bibehålla kustlandsvägens sträckning. Den bör även fortsättningsvis gå att följa, åtminstone till fots och med cykel. Inom Öjebyns tätort är det betydelsefullt att vägen hålls öppen och att huvudstråket genom samhället även i framtiden är densamma som kustlandsvägens.

Inom Öjebyns tätort är det viktigt att kyrkstadens bebyggelse vårdas på ett sådant sätt att dess kulturhistoriska och estetiska värden inte minskar. Förutom kontinuerligt underhåll av bebyggelsen bör markförhållanden, dränering och avvattningsproblem inom kyrkstaden åtgärdas.

Ny bebyggelse ska utformas på ett sätt som harmonierar med bebyggelsemiljöns karaktär. Det innebär att nya byggnader som placeras fritt i landskapet ska ha en form som överrensstämmer med den traditionella bebyggelsens material och proportioner.

Odlingsmarken bör hindras från igenväxning. Kvartersbebyggelse i odlingslandskapet bör undvikas.

Traditionell bebyggelse som Norrbottensgårdar med mangårdsbyggnader och ekonomibygnader bör underhållas så att dess kulturhistoriska och estetiska värden bevaras och förstärks.

Öppet odlingslandskap på Holmen. De äldsta gårdarna i byn ligger på höjdlägen som var strandnära under medeltiden.

Öppet odlingslandskap på Holmen. De äldsta gårdarna i byn ligger på höjdlägen som var strandnära under medeltiden.

Piteå Kommun
Miljö- och
byggkontoret